

УДК 331.45:351.778.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2025-1.4>

Менюк М.В.

аспірант,

Миколаївський національний аграрний університет

ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ПРАЦІ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

У статті дано особливості управління безпекою праці в територіальних громадах України з урахуванням сучасних викликів і вимог до збереження здоров'я та життя працівників на місцевому рівні. Визначено, що особливу роль у забезпеченні безпечних умов праці в територіальних громадах відіграє співпраця між органами місцевого самоврядування, роботодавцями та профспілковими організаціями, що сприяє формуванню ефективної системи контролю за дотриманням норм безпеки праці. Розглянуто нормативно-правову базу, що визначає обов'язки та відповідальність суб'єктів управління у сфері охорони праці. Підкреслено, що територіальні громади мають повноваження щодо розробки та впровадження місцевих програм з поліпшення умов праці, моніторингу виробничих ризиків та профілактики нещасних випадків. Визначено, що ефективність управління безпекою праці в територіальних громадах залежить від рівня реалізації місцевих програм, їх адаптації до потреб регіону та можливості оперативного реагування на виклики.

Ключові слова: управління безпекою праці, територіальні громади, нормативно-правове забезпечення, охорона праці, ризики, законодавство, моніторинг, програми, гігієна праці, умови праці.

CHARACTERISTICS OF OCCUPATIONAL SAFETY MANAGEMENT IN TERRITORIAL COMMUNITIES

Menyuk Mykola

Mykolaiv National Agrarian University

The article discusses the issues of occupational safety management at the level of territorial communities, taking into account modern challenges and requirements for ensuring the health and life of employees. Integration of the regulatory framework with international standards plays an important role in studying the specifics of implementing a systematic approach to occupational safety management in local communities, which ensures an appropriate level of occupational safety and minimization of occupational injuries. Particular attention is paid to the adaptation of legislation to the specifics of local conditions and the need for continuous improvement of regulatory and legal support. The main condition for effective management is close cooperation between local authorities, employers and the public to create a comprehensive system for monitoring workplace safety. It should be emphasized that territorial communities should develop local programs to improve occupational safety and introduce additional measures to reduce occupational injuries. The article also analyzes the role of local governments, which, according to the law, are responsible for ensuring safe working conditions, monitoring compliance with regulations and initiating inspections at enterprises. Legislative acts, such as the Law of Ukraine "On Occupational Safety and Health," the Labor Code, and the Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine," are the main instruments for ensuring occupational safety at the local level. They define the rights and obligations of employers and employees, and establish mechanisms for monitoring compliance with labor protection standards. It is noted that it is advisable to assess and monitor working conditions, which contributes to the timely identification of hazards and prevention of accidents. Integration of these measures into the strategies of socio-economic development of territorial communities allows not only to reduce production risks but also to increase the competitiveness of regions. The article also emphasizes the importance of developing interagency cooperation, which contributes to the effective management of working conditions and ensuring an adequate level of safety.

Keywords: occupational safety management, territorial communities, regulatory support, occupational safety, risks, legislation, monitoring, programs, occupational health, working conditions.

Постановка проблеми. Безпека праці у територіальних громадах є важливим аспектом соціально-економічного розвитку, що визначає рівень добробуту населення. Вона охоплює комплекс заходів, спрямованих на створення належних умов праці, запобігання професійним захворюванням і виробничому травматизму. Впровадження сучасних технологій та механізмів управління ризиками сприяє зниженню небезпеки на робочих місцях і підвищенню продуктивності праці. Поряд з тим, органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у розробці та реалізації політик щодо безпечних умов праці, залучаючи роботодавців і громаду до спільної відповідальності, адже високий рівень безпеки праці сприяє формуванню стійкого соціально-економічного середовища, що, зі свого боку, позитивно впливає на рівень життя мешканців громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження та публікації зосереджені на всебічному аналізі питань забезпечення безпеки в територіальних громадах. Так, Савіна О., Меленчук В., Занора В. та Ізотов В., досліджуючи питання протиризикового управління безпекою об'єднаних територіальних громад, зазначають, що забезпечення безпеки об'єднаних територіальних громад є ключовим чинником стабільності регіонів та держави загалом, а також перспективним напрямом їх розвитку. На думку вчених, впровадження ефективних проєктів безпеки територіальних громад вимагає застосування сучасних підходів до управління ризиками, зокрема, аналізу потенційних загроз, розробки й удосконалення відповідних моделей та методів, адже успішне функціонування таких проєктів значною мірою залежить від рівня комунікації між зацікавленими сторонами, що забезпечує оперативне реагування на безпекові виклики та їх попередження [1, с. 38]. Розглядаючи безпеку територіальних громад у кризових умовах, Терент'єва А. акцентує на необхідності зміни парадигми безпекового мислення мешканців: перехід від патерналістської моделі, що передбачає повне делегування безпекових функцій службам екстреного реагування, до формування культури безпеки як невід'ємного елемента життєдіяльності громади. Такий підхід, з погляду науковиці, сприяє підвищенню рівня самоорганізації населення та його здатності до спільного реагування на загрози. При цьому важливим аспектом є згуртованість громади, що дозволяє ефективно відновлювати життєдіяльність у посткризовий період [2, с. 92–93]. Зі свого боку, Мокій А., Павліха Н., Дацко О., Науменко Н. та Гуменюк А. розглядають соціальну безпеку територіальних громад у контексті регіональної політики України, підкреслюючи її важливість для забезпечення сталого розвитку громад. Автори виокремлюють

ключові критерії соціальної безпеки, що включають якість життя, соціальне забезпечення, безпечне середовище, наявність ефективних каналів комунікації, механізми громадської участі у місцевому самоврядуванні, а також систему контролю та раціонального використання публічних ресурсів. Важливим, з позиції вчених, є встановлення чітких соціальних норм та механізмів їх дотримання, що сприяє підвищенню соціальної відповідальності громадян та ефективному функціонуванню інституційного середовища [3, с. 47–48]. Дослідження питань соціальної безпеки безпосередньо корелює з проблематикою охорони праці, яку аналізує Винник О. Автор наголошує, що безпечні умови праці є необхідною передумовою загальної соціальної безпеки громади, адже дотримання нормативних вимог охорони праці знижує ризики професійних захворювань і виробничого травматизму. Запровадження сучасних засобів техніки безпеки, забезпечення належних санітарно-гігієнічних умов та дотримання прав працівників на безпечне робоче середовище є фундаментальними складовими безпеки територіальних громад. Працівник, маючи право відмовитися від виконання небезпечної роботи, стає активним суб'єктом безпеки, що корелює з концепцією розвитку культури безпеки, запропонованою Терент'євою А. [4, с. 77].

Зважаючи на наявні наукові дослідження, слід відзначити, що питання забезпечення безпеки праці в територіальних громадах, зокрема управлінський аспект, залишаються недостатньо вивченими.

Мета статті полягає в необхідності вивчення особливостей управління безпекою праці в територіальних громадах з урахуванням сучасних викликів і вимог до збереження здоров'я та життя працівників на місцевому рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне управління безпекою праці в територіальних громадах вимагає системного підходу, що передбачає розробку й реалізацію превентивних заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків для працівників. Важливим аспектом цього процесу є адаптація нормативно-правової бази до специфіки місцевих умов, що сприяє підвищенню ефективності заходів із забезпечення охорони праці. Особливу роль у цьому відіграє співпраця між місцевою владою, роботодавцями та громадськістю, що дозволяє створити комплексну систему контролю та моніторингу стану безпеки на робочих місцях.

Доцільно зауважити, що впровадження ефективної системи управління безпекою праці в територіальних громадах неможливе без належного нормативно-правового забезпечення, яке визначає обов'язки та відповідальність усіх учасників цього процесу. Важливим завданням є гармонізація національного законодавства з міжнародними стандар-

тами, що сприятиме підвищенню рівня безпеки праці та зменшенню виробничих ризиків. Крім того, інтеграція сучасних технологій та цифрових рішень у систему моніторингу умов праці дозволить оперативно реагувати на потенційні загрози та запроваджувати ефективні заходи з їх усунення. Саме в цьому контексті діяльність суб'єктів регіонального управління відіграє ключову роль, оскільки вони несуть відповідальність за реалізацію державної політики у сфері охорони праці та забезпечення її дотримання на місцевому рівні.

Так, суб'єкти регіонального управління умовами праці у своїй діяльності використовують ст. 43 Конституції України [5], де задекларовано право громадян на безпечні, нешкідливі умови праці. Відповідно, вони зобов'язані впроваджувати ефективні механізми контролю за дотриманням норм охорони праці та забезпечувати їх відповідність міжнародним стандартам. Реалізація цього права передбачає не лише створення належних умов на робочих місцях, але й запобігання виробничим ризикам шляхом системного моніторингу та оцінки небезпек. Важливу роль у цьому процесі відіграє співпраця органів місцевого самоврядування, підприємств і профспілкових організацій, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до захисту трудових прав громадян. Крім того, нормативно-правове регулювання у сфері охорони праці має постійно вдосконалюватися відповідно до змін у соціально-економічних умовах та розвитку новітніх технологій.

З огляду на зазначене вище, підкреслимо, що забезпечення безпеки праці в територіальних громадах України регулюється низкою нормативно-правових документів. Так, Закон України «Про охорону праці» [6] визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на безпечні та здорові умови праці, регулюючи відносини між роботодавцем і працівником у сфері охорони праці та встановлюючи єдиний порядок організації охорони праці в Україні. Крім того, він регламентує права та обов'язки органів місцевого самоврядування щодо створення безпечних умов праці на підприємств та в установах. Закон також встановлює вимоги до управління охороною праці, включаючи організацію контролю, профілактичні заходи та відповідальність за порушення норм. При цьому територіальні громади зобов'язані розробляти місцеві програми поліпшення безпеки праці та забезпечувати їхню реалізацію. Разом з тим, органи самоврядування можуть запроваджувати додаткові заходи, спрямовані на зниження виробничого травматизму. Крім того, важливу роль відіграє державний нагляд та контроль за дотриманням вимог охорони праці в громадах.

Кодекс законів про працю України [7] також містить положення, що стосуються охорони праці, зокрема обов'язки роботодавців щодо забезпечення безпечних умов праці, права працівників на

охорону праці та порядок розслідування нещасних випадків на виробництві. Цей документ встановлює загальні норми та принципи забезпечення безпеки праці, які поширюються на всі підприємства, установи та організації, зокрема в територіальних громадах. Він також визначає обов'язки роботодавців щодо створення безпечних умов праці та гарантує право працівників на охорону праці. Кодекс передбачає механізми контролю за дотриманням норм безпеки праці з боку державних і місцевих органів влади. Тому територіальні громади можуть запроваджувати додаткові заходи з охорони праці через місцеві програми та акти. Особливу увагу Кодекс приділяє відповідальності роботодавців за порушення вимог безпеки праці. Він також регулює питання проведення інструктажів, навчання та сертифікації працівників щодо безпеки на робочих місцях.

Важливим документ є також Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [8], який надає органам місцевого самоврядування повноваження у сфері охорони праці, зокрема щодо затвердження цільових регіональних програм поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища. Так, цей документ визначає повноваження органів місцевої влади у сфері управління безпекою праці в територіальних громадах. Він наділяє громади правом розробляти та впроваджувати місцеві програми з охорони праці, спрямовані на зниження виробничого травматизму та поліпшення умов праці. Органи місцевого самоврядування відповідають за координацію роботи підприємств, установ і організацій у сфері безпеки праці, а також за контроль дотримання трудового законодавства. Поряд з тим закон передбачає участь громад у фінансуванні заходів з охорони праці та підтримку ініціатив щодо поліпшення безпечних умов на робочих місцях.

На основі цих законодавчих актів територіальні громади розробляють власні програми та заходи для підвищення рівня безпеки праці. Так, програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища є стратегічним інструментом, який дозволяє не лише виявляти та усувати ризики, а й створювати умови для стабільного розвитку місцевої економіки та підвищення якості життя населення. Завдяки цим програмам здійснюється комплексний підхід до покращення умов праці, що включає моніторинг небезпечних чинників, розробку профілактичних заходів і впровадження сучасних технологій безпеки. Зокрема, важливим є забезпечення належного навчання та підвищення кваліфікації працівників, що сприяє формуванню культури безпечної праці. У територіальних громадах, де часто відсутній належний контроль з боку державних органів, такі програми стають необхідним елементом для підтримки сталого розвитку регіону.

Варто зазначити, що ефективність управління безпекою праці залежить від рівня реалізації

зазначених програм, їхньої адаптації до потреб конкретних територіальних громад та здатності оперативно реагувати на виклики. Фінансування, міжвідомча співпраця та залучення громадськості до процесу розробки й реалізації заходів підвищують результативність програм і сприяють зниженню виробничого травматизму. Особливої уваги потребують малі та середні підприємства, які часто нехтують заходами безпеки через економічні обмеження. Водночас державні та місцеві органи самоврядування мають забезпечувати контроль за дотриманням норм охорони праці та підтримувати ініціативи, спрямовані на покращення умов праці. Інтеграція таких програм у стратегії соціально-економічного розвитку громад дозволяє не лише мінімізувати ризики для здоров'я працівників, а й підвищити загальну конкурентоспроможність регіонів.

Наприклад, Фастівська міська територіальна громада затвердила «Програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на території Фастівської міської територіальної громади на 2024 – 2026 роки» [9], яка спрямована на дотримання норм Закону України «Про охорону праці» та реалізацію державної політики в галузі охорони праці.

Крім того, органи місцевого самоврядування мають повноваження затверджувати цільові регіональні програми поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища, а також заходи з охорони праці у складі програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів.

Ефективне впровадження цільових регіональних програм з безпеки праці потребує не лише нормативного регулювання, але й розробки дієвих механізмів їх реалізації та моніторингу. Важливу роль у цьому відіграє координація між місцевими органами влади, роботодавцями та профспілковими організаціями, що забезпечує комплексний підхід до управління ризиками у сфері охорони праці. Залучення сучасних методів управління, включаючи цифрові технології для оцінки виробничих ризиків і прогнозування небезпек, дозволяє

значно підвищити ефективність контролю за умовами праці. Саме в цьому контексті Лист Держпраці від 29.02.2024 р. № 341/1/6.2-ЗВ-24а [10] набуває особливого значення, оскільки визначає основні напрямки діяльності органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення безпеки праці. Так, документ підтверджує, що місцеві органи мають право затверджувати цільові програми з безпеки праці, створювати аварійно-рятувальні служби та здійснювати контроль за дотриманням норм охорони праці на комунальних підприємствах. Це свідчить про важливість муніципального управління у забезпеченні безпечних умов праці, що є ключовим аспектом ефективної організації охорони праці на місцевому рівні.

Документ також акцентує на праві органів місцевого самоврядування ініціювати перевірки на підприємствах, що не перебувають у комунальній власності, та контролювати дотримання законодавства про працю. Такий механізм сприяє підвищенню відповідальності роботодавців і забезпеченню безпечних умов для працівників. Крім того, лист наголошує на необхідності участі місцевих рад у розробленні програм соціального захисту працівників, що працюють у небезпечних умовах, та контролі за атестацією робочих місць.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи, зазначимо, що управління безпекою праці в територіальних громадах є комплексним процесом, спрямованим на створення безпечних умов для всіх працюючих у межах відповідної адміністративної одиниці. Воно включає розробку та впровадження місцевих нормативних актів, контроль за дотриманням законодавства про охорону праці, а також профілактичні заходи щодо зниження виробничих ризиків. Важливу роль відіграє співпраця органів місцевого самоврядування з підприємствами, інспекціями з охорони праці та громадськими організаціями для забезпечення ефективного моніторингу та реагування на порушення. Тому ефективне управління безпекою праці в громадах сприяє збереженню життя і здоров'я працівників, а також покращенню соціально-економічного розвитку регіону.

Список використаних джерел:

1. Савіна О., Меленчук В., Занора В., Ізотов В. Протиризикове управління безпекою об'єднаних територіальних громад. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2021. № 61. С. 32–42.
2. Терент'єва А. В. Управління безпекою територіальної громади в умовах кризи. *Публічне урядування*. 2022. № 5(33). С. 89–94.
3. Мокій А. І., Павліха Н. В., Дацко О. І., Науменко Н. С., Гуменюк А. М. Соціальна безпека територіальних громад у контексті регіональної політики України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. № 6. С. 42–50.
4. Винник О. В. Умови праці як мотиватор зайнятого населення регіону до продуктивної праці. *Наукові праці МАУП*. 2010. Вип. 1(24). С. 77–82.
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>

7. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Про затвердження Програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на території Фастівської міської територіальної громади на 2024–2026 роки. URL: <http://fastiv-rada.gov.ua/pro-zatverdzhennia-prohramy-polipshennia-stanu-bezpeky-hihiieny-pratsi-ta-vyrobnychoho-seredovyscha-na-terytorii-fastivskoi-miskoi-terytorialnoi-hromady-na-2024-2026-roky-2/>
10. Лист Держпраці від 29.02.2024 р. № 341/1/6.2-ЗВ-24а [Щодо повноважень органів місцевого самоврядування у сфері здійснення контролю за охороною праці]. URL: <https://surl.li/vkvruc>

References:

1. Savina O., Melenchuk V., Zanora V., Izotov V. (2021). Protyryzykove upravlinnia bezpekoiu obiednanykh terytorialnykh hromad [Counter-risk management of security of united territorial communities]. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky – Collection of scientific papers of Cherkasy State Technological University. Series: Economic Sciences*, no. 61, pp. 32–42. (in Ukrainian)
2. Terent'ieva A. V. (2022). Upravlinnia bezpekoiu terytorialnoi hromady v umovakh kryzy [Managing the security of a territorial community in a crisis]. *Publichne uriaduvannia – Public management*, no. 5(33), pp. 89–94. (in Ukrainian)
3. Mokii A. I., Pavlikha N. V., Datsko O. I., Naumenko N. S., Humeniuk A. M. (2018). Sotsialna bezpeka terytorialnykh hromad u konteksti rehionalnoi polityky Ukrainy [Social security of territorial communities in the context of regional policy of Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, no. 6, pp. 42–50. (in Ukrainian)
4. Vynnyk O. V. (2010). Umovy pratsi yak motyvator zainiatoho naselennia rehionu do produktyvnoi pratsi [Working conditions as a motivator of the employed population of the region to productive work]. *Naukovi pratsi MAUP – Scientific works of IAPM*, no. 1(24), pp. 77–82. (in Ukrainian)
5. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine of 28.06.1996 No. 254k/96-VR]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukrainian)
6. Pro okhoronu pratsi: Zakon Ukrainy vid 14.10.1992 № 2694-XII [On labor protection: Law of Ukraine of 14.10.1992 No. 2694-XII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (in Ukrainian)
7. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy vid 10.12.1971 № 322-VIII [Labor Code of Ukraine of 10.12.1971 No. 322-VIII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (in Ukrainian)
8. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 № 280/97-VR [On Local Self-Government in Ukraine: Law of Ukraine of 21.05.1997 No. 280/97-VR]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukrainian)
9. Pro zatverdzhennia Prohramy polipshennia stanu bezpeky, hihiieny pratsi ta vyrobnychoho seredovyscha na terytorii Fastivskoi miskoi terytorialnoi hromady na 2024–2026 roky [On approval of the Program for Improvement of Safety, Occupational Health and Production Environment in the Fastiv City Territorial Community for 2024–2026]. Available at: <http://fastiv-rada.gov.ua/pro-zatverdzhennia-prohramy-polipshennia-stanu-bezpeky-hihiieny-pratsi-ta-vyrobnychoho-seredovyscha-na-terytorii-fastivskoi-miskoi-terytorialnoi-hromady-na-2024-2026-roky-2/> (in Ukrainian)
10. Lyst Derzhpratsi vid 29.02.2024 r. № 341/1/6.2-ZV-24a [Shchodo povnovazhen orhaniv mistsevoho samovriaduvannia u sferi zdiisnennia kontroliu za okhoronoiu pratsi] [Letter of the State Labor Service of Ukraine dated 29.02.2024 No. 341/1/6.2-ЗВ-24а [On the Powers of Local Self-Government Bodies in the Field of Labor Protection Control]]. Available at: <https://surl.li/vkvruc> (in Ukrainian)

E-mail: angelinakovalski@ukr.net